

**РЕПРЕСІЇ ПРОТИ СЕЛЯНСТВА ХМЕЛЬНИЧЧИНИ ЯК МЕТОД  
ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В КОЛГОСПНОМУ  
ВИРОБНИЦТВІ 1948 р.**

*У статті досліджується діяльність партійних організацій, органів державної влади та трудових колективів колгоспів у запровадженні депортаційних заходів щодо колгоспників, які не брали активної участі в роботі громадських господарств. Відстежується практика застосування громадських вирокив до селян, котрі не бажали долучатися до суспільної праці.*

**Ключові слова:** депортація, громадські вирокви, паразитичні та антигромадські елементи, загальні збори колгоспників, колгоспний актив.

В умовах державної незалежності України значною мірою зростає інтерес як дослідників, так і широкого загалу до питань становлення та функціонування радянської тоталітарної системи, яка скалічила долі мільйонів безневинних людей. Політичні репресії на тому чи іншому етапі мали свої характерні особливості. Відповідно до проявів політичних, економічних та соціальних чинників вони або набирали розмаху або дещо призупинялися.

Особистий вклад у запровадження репресивних заходів можна віднести щодо ініціатора реабілітаційних процесів М. Хрущова, який 17 січня 1948 р. у листі до Й. Сталіна, сформулював своє бачення підвищення продуктивності праці на селі шляхом прийняття Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя» від 21 лютого 1948 року та Указу Президії Верховної Ради СРСР від 2 червня 1948 року, який розширював дію лютогового Указу на решту республік СРСР.

Наукові дослідження цієї проблематики започатковані в працях В.К. Барана, В.М. Даниленка [9] та Т.В. Вронської [10].

Зазначене дослідження спрямоване на висвітлення діяльності партійних організацій, державних установ та трудових колективів колгоспів щодо застосування спрощеної процедури депортації у віддалені регіони СРСР селян, які не бажали задарма працювати в колгоспах. Аналіз причин появи згаданих нормативно-правових документів суттєво сприяє розширенню знань про сталінський терор.

Перехід до мирної праці в Україні після руйнівної та спустошливої війни визначався не тільки величезними матеріальними і людськими втратами, а й ускладненнями через нестачу продовольчих продуктів. Українське село в 1946 році почало переживати новий страшний голод. У той же час постійний фіскальний тиск, вилучення колгоспного збіжжя, символічні виплати за трудовні, сформована система гарантованого забезпечення міського населення та партійно-радянського апарату продовольчими та промисловими товарами переконували колгоспників у безперспективності

колгоспної праці та необхідності пошуку інших шляхів для виживання власних родин. В. Литвин стверджує, що від впровадження колгоспного ладу колгоспні трудовні забезпечували селянам надходження не більше 5 відсотків грошових доходів для поповнення свого бюджету, а решту 95 відсотків грошових надходжень українське селянство отримувало від реалізації продукції, вирощеної на присадибних ділянках, для сплати державних податків [12, с.608].

Окремі колгоспники бачили негайне поліпшення свого добробуту через крадіжки колгоспного майна. Однак, на нашу думку, слід відрізнити крадіжки кілограма зерна чи колосків як фактор виживання в умовах голоду від розкрадання колгоспного майна для подальшої наживи.

Враховуючи сформовану стійку апатію до безоплатної колгоспної праці, відсутність реакції селян на агітаційно-пропагандистські заклики, перший секретар ЦК КП(б) України М. Хрущов 17 січня 1948 р. у листі до Й. Сталіна сформулював думку про необхідність заходів для підвищення продуктивності праці: «У багатьох колгоспах є ще окремі особи, які вперто не бажають долучатися до суспільно корисної праці, а сидять на шиї дармоїдами у чесних колгоспників. Окремі паразитуючі та злочинні елементи присмокталися до колгоспів, користуються пільгами, які отримують колгоспники, але не беруть ніякої участі в роботі колгоспів. Подібні елементи, використовуючи колгоспи як ширму, займаються спекуляцією, крадіжками, самогонварінням та здійснюють інші злочини. Багато з них стали на порочний шлях ще під час німецької окупації і не бажають повертатися до чесноної праці. Крім того, вони негативно впливають на інших колгоспників». М. Хрущов зазначав, подібні колгоспники є навіть у передових, зразкових господарствах: «У передовому колгоспі «Червона Україна» Броварського району Київської області, де головою колгоспу працює т. Вінарський, у минулому році 8 працездатних колгоспників виробили лише від 3 до 20 трудовнів, 30 осіб – не більше 50 трудовнів при встановленому мінімумі 120 трудовнів». Загалом, стверджував М. Хрущов, у 1946 р. 86 679 колгоспників не виробили жодного трудовдня. Тільки у Вінницькій області понад 45 тис. працездатних колгоспників без поважних причин не відпрацювали мінімуму трудовнів встановленого на літній період постановою РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 13 квітня 1942 р. «Про підвищення для колгоспників обов'язкового мінімуму трудовнів». У Кам'янець-Подільській та Житомирській областях таких нараховувалося понад 20 тис. осіб [1, арк.26].

М. Хрущов пропонував «видати закон, який надавав би право загальним зборам колгоспників або загальним зборам жителів села виносити вироки про виселення з села за межі Української РСР найзлісніших, невинуватих злочинних та паразитичних елементів [1, арк.30]. При цьому він посилався на практику, що існувала в дореволюційній Росії, коли відповідно до статті 683 Зводу Законів Російської імперії селянські общини могли виносити вироки про виселення із села осіб, подальше перебування яких було небажаним у місцевому середовищі.

Одночасно з запискою Й. Сталіну М. Хрущов направив пакет документів Л. Берії, в якому були підготовлені проект постанови Політбюро ЦК ВКП(б), проект Указу Президії Верховної Ради Союзу РСР «Про надання права загальним зборам колгоспників або загальним зборам селян села виносити вироки про виселення за межі Української РСР антигромадських і злочинних елементів», проект постанови Ради Міністрів Української РСР «Про порядок виконання Указу Президії Верховної Ради Союзу РСР «Про надання права загальним зборам колгоспників або загальним зборам селян села виносити вироки про виселення за межі Української РСР антигромадських і злочинних елементів» та проект постанови Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У «Про посилення боротьби з антигромадськими, злочинними та паразитичними елементами на селі».

На засіданні політбюро ЦК ВКП(б) 10 лютого 1948 р. була сформована комісія у складі: Л. Берії – першого заступника голови Ради Міністрів СРСР (голова), членів комісії: М. Хрущова – першого секретаря ЦК КП(б) України, М. Суслова – секретаря ЦК ВКП(б), О. Кузнецова – секретаря ЦК і начальника Управління кадрів ЦК ВКП(б), В. Абакумова – міністра державної безпеки СРСР, С. Круглова – міністра внутрішніх справ СРСР, К. Горшиніна – міністра юстиції СРСР, Г. Сафонова – Генерального прокурора СРСР, яка мала вивчити питання виселення з України «шкідливих елементів» і подати пропозиції до Бюро Ради Міністрів СРСР [8, с.254].

Доопрацьований Л. Берією проект М. Хрущова комісія зробила ще більш репресивним. Зокрема, в проекті М. Хрущова строк висилки не вказувався, а у тексті указу він був зазначений – 8 років. Зник пункт про недопущення виселення осіб, старших за 60 років, та інвалідів. Зникла також вказівка на те, що виселенню підлягають тільки найбільш злісні й невивправні порушники трудової дисципліни. У такому варіанті 21 лютого 1948 року Президія Верховної Ради СРСР видала Указ «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя». Виселення злісних порушників за межі республіки покладалося на місцеві апарати Міністерства внутрішніх справ [12, с. 609]. Цей указ не був оприлюднений у пресі, очевидно, з причин шокуючого антиселянського характеру, але його таємничість не завадила довести зміст указу до кожного колгоспника, кожного селянина.

Така ініціатива М. Хрущова щодо колгоспного селянства УРСР була не випадковою. Три роки поза більшовицької влади, на думку лідера українських комуністів, зумовили певну «політичну неLOYALність». Зокрема, під час нацистської окупації чимало селян одноосібно працювали на власній присадибній ділянці та в общинному господарстві. Конфіскацію продовольства окупаційною адміністрацією сприймали як закономірне явище. Однак, знайти виправдання відсутності оплати праці у колгоспі, майже стовідсоткового видурчення врожаю і, як наслідок, перманентним злидням після переможної війни колгоспнику було важко. Тому для забезпечення виживання власної родини при наявності корови («селянської году-

вальниці») та мінімального клаптя присадибної землі колгоспники вважали, що виснажлива праця у домашньому господарстві принесе їм більше зиску, ніж робота за трудовні. Саме тому після звільнення вони не прагнули повертатися до колгоспів.

Кам'янець-Подільський обком КП(б)У, отримавши Указ Президії Верховної Ради СРСР від 21 лютого 1948 року «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя», 5 березня 1948 р. провів засідання бюро за участю групи відповідальних працівників. На засіданні були визначені колгоспи, де будуть проведені перші загальні збори, вироблені акценти агітаційно-пропагандистської роботи, проінструктовані працівники обкому КП(б)У. У той же день Указ був відправлений для ознайомлення в райкоми партії.

19 березня інструктивна нарада була проведена з першими секретарями райкомів КП(б)У та головами райвиконкомів щодо порядку застосування Указу, а 21 березня на допомогу райкомам партії у райони були відряджені члени бюро та відповідальні працівники апарату обкому партії для організації загальноколгоспних зборів [6, арк.1]. Означену роботу планувалося виконати впродовж квітня 1948 року [4, арк.1].

Для забезпечення цих заходів розроблялася відповідна схема підготовки та проведення загальноколгоспних зборів та загальних зборів селян. Основними організаційними заходами стали закриті партійні збори, на яких комуністів ознайомили з указом та постановою ЦК КП(б)У від 5 березня 1948 року та обговорювали кандидатури, які підлягали виселенню. Одразу після партійних зборів проводилась нарада колгоспного активу, на якій в черговий раз зачитувався указ та обговорювались кандидатури на виселення. Підготовлені таким чином партійці та актив села виходили на збори зі сформованою думкою організаторами виселення.

У Кам'янець-Подільській області перший тур колгоспних зборів запланували на 23–24 березня 1948 року. У ці дні в 60 сільських колективних господарствах 29 районів області проведено загальні збори, на яких прийнято рішення щодо виселення 343 осіб, з них 172 жінки, та попереджено 197 селян, які подали письмові зобов'язання про подальшу чесну працю в колгоспах [6, арк.2].

Підсумки перших зборів, проведених в районах області, 25 березня заслуховувалися на бюро обкому партії, де було проведено детальний аналіз перших турів зборів, відмічено недоліки, які були допущені при їхньому проведенні. Серйозна увага зверталася на пасивність сільських активістів, які на зборах не виступали і не допомагали викривати шахраїв та спекулянтів, які підлягали виселенню. У Славуцькому, Волоцькому, Ярмолинецькому та інших районах до колгоспників, які недобросовісно ставилися до праці, не застосовувалися попередження, а в Теофіпольському та Ізяславському районах не відбирались письмові зобов'язання [6, арк.3-5].

Узагальнивши прорахунки, які були виявлені в роботі партійних та радянських органів при організації та проведенні колгосп-

них зборів з виселення, бюро обкому партії 28 березня 1948 року провело розширене засідання за участю перших секретарів райкомів КП (б) У та голів райвиконкомів. Основна мета засідання – обмін набутим «досвідом» у першому турі зборів та спроба звернути увагу керівників 7 районів, які, нехтуючи партійною дисципліною, не спромоглися організувати і провести жодних зборів [3, арк.2].

Таємна та поспішна підготовка колгоспних зборів дуже часто призводила до прийняття безпідставних рішень про виселення окремих громадян. Зокрема, колгоспними зборами с. Лозове Волочиського району було прийнято рішення про виселення на вісім років за межі Української РСР інваліда Вітчизняної війни другої групи Петровського Болеслава Вікторовича, який пройшов через важкі випробування жахливої війни, нагороджений багатьма бойовими урядовими нагородами та подяками від командувачів фронту та армії. У 1946 році він виробив понад 160 трудоднів, а за 1947 рік виробив у колгоспі 67 трудоднів, після чого правління колгоспу командирувало його на роботу в МТС, де він виробив ще 75 трудоднів. Таким чином, у 1947 році Б.В. Петровський виробив 142 трудодні. За цих обставин абсолютно незрозумілими є дії керівників господарства й районних органів влади – райкому партії та райвиконкому, які погодилися на виселення колгоспника, інваліда Вітчизняної війни, котрий добросовісно працював у колгоспі [3, арк.119-120].

За етичних міркувань не будемо називати керівників господарств Грицивського району, які прийняли непродумане та абсурдне рішення, коли на колгоспних зборах проголосували за виселення громадянки, якій 27 лютого 1948 року виповнилось 18 років. За такий короткий проміжок часу – декілька днів після виконання повноліття, її зачислили до паразитичних елементів. Лише після перевірки матеріалів цієї справи спромоглися встановити, що ця особа працює на станції Четирбоки, а в село вимушена була прийти на тиждень до хворої матері. Керівні особи, які готували збори, зробили висновки, що вона їздила в Західну Україну, де займалася спекуляцією [3, арк.119].

У Смотрицькому районі під виселення попав М.Р. Карпович, інвалід другої групи, який працював у гончарній артілі з виробництва макітер і виконував норми виробітку на 200% [3, арк.125].

Необхідно зазначити, що, проводячи колгоспні збори з виселення «паразитичних» елементів, керівники господарств та представники партійно-радянських органів часто приймали абсурдні рішення. Про це свідчить громадський вирок загальних зборів колгоспників колгоспу ім. Шевченка с. Вишнопіль Остропільського району від 23 березня 1948 року і рішення виконкому райради від 25 березня того ж року про виселення з Української РСР М.Ю. Ковальчук, інваліда другої групи, абсолютно сліпої і непридатної до праці. Загальні збори колгоспників колгоспу ім. Жданова с. Тарноруди Волочиського району 23 березня 1948 року винесли громадський вирок про виселення Р.А. Свіжак, який був затверджений Волочиською райрадою. Виконком обласної ради депутатів трудящих відмінив вирок Р.А. Свіжак, тому що вона хворіла пороком серця і перебувала на

дев'ятому місяці вагітності. Облвиконком також відмінив вирок зборів колгоспників колгоспу ім. Челюскінців с. Вовковець та рішення Волочиської райради про виселення О.С. Сироти, яка на момент прийняття вироку перебувала в родильному домі на восьмому місяці вагітності. Не інакше, як головотяпством можна оцінити дії керівників колгоспу «Більшовицька правда» Шепетівського району, які на загальних зборах колгоспу винесли вирок про виселення І.Г. Слюсарчука, котрий з 12 жовтня 1945 року і до дня проведення колгоспних зборів працював іздовим у Шепетівському міськвиконкомі [2, арк.91-92].

Деякі господарські та районні керівники використовували Указ від 21 лютого 1948 року для зведення особистих рахунків із односельчанами, які не розділяли їхніх методів керівництва, вважали, що їхні вимоги до колгоспників упереджені, а ставлення до працівників сільськогосподарського виробництва зневажливим. До прикладу, громадський вирок загальних зборів колгоспників колгоспу ім. Жданова с. Лавринець від 7 квітня 1948 року та рішення Грицівської районної ради від 9 квітня 1948 року передбачав виселення за межі Української РСР колишнього голови колгоспу У.П. Куклюка, який у 1947 році виробив 700 трудоднів. У колгоспі ім. Гастелло с. Жабче цього ж району загальні збори колгоспників винесли вирок колишньому бригадирові польової бригади В.П. Матвєєву про виселення за межі республіки, а райрада затвердила його, незважаючи на те, що він упродовж 1947 року виробив 287 трудоднів, а в 1948 році – 115 трудоднів. Присутність на цих зборах першого секретаря Грицівського райкому партії Василенка аж ніяк не вплинула на проведення зборів і прийняття упереджених рішень. Лише після вивчення матеріалів загальних зборів колгоспів облвиконком своїми рішеннями відмінив вироки про виселення У. П. Куклюка та В.П. Матвєєва [2, арк.17, 92].

Такі факти були не поодинокими. Архівні матеріали засвідчують, що суспільні вироки з виселення за межі республіки застосовувалися не тільки до злісних паразитичних елементів, але й до тих селян, які добросовісно виконували роботу в колгоспах. Ці заходи, у першу чергу, проводились для того, щоб залякати інших колгоспників. І, судячи з повідомлень місцевих керівників, результати були різучі.

Згідно з Указом Президії Верховної ради Союзу РСР від 21 лютого 1948 року з Кам'янець-Подільської області 10 квітня був відправлений перший ешелон виселенців у кількості 367 осіб, які злісно ухилялися від трудової діяльності в сільськогосподарському виробництві. Окрім цього, станом на 20 квітня в камерах попереднього ув'язнення перебувала 1 217 осіб, що підлягали виселенню на підставі винесених суспільних вироків колгоспників [2, арк.13].

Найактивнішу діяльність в організації проведення колгоспних зборів з питань застосування Указу Президії Верховної Ради СРСР про виселення осіб, що не бажали працювати в колгоспах, провели партійно-господарські працівники Антонінського, Волочиського, Полонського, Старосинявського та Шепетівського

районів. Кожен четвертий вирок, винесений на загальних зборах трудових сільськогосподарських колективів області, був організований керівниками вищеназваних районів. Така поспішність пояснювалась бажанням обласного керівництва впродовж квітня завершити кампанію по боротьбі з особами, які вели паразитичний спосіб життя.

Поспішність у проведенні та суб'єктивний підхід до відбору кандидатур на виселення призвели до ще більшого обурення серед засуджених до виселення, яке проявлялося у втечах з місць проживання з подальшим переховуванням. Найчисельніші втечі відмічалися в Меджибіжському районі – 18 осіб, у Товковинецькому – 16, Михайлівському – 12, Новоушицькому – 11, Миньковецькому та Білогірському районах по 9 осіб [4, арк.4]. Ненависть засуджених, які перебували на нелегальному становищі, зростала із поширенням репресивних заходів серед сільського населення. До прикладу, у с. Савинці Солобковецького району була спалена хата сільського активіста, а в с. Човгузів Теофіпольського району спалена конюшня, 5 коней та 5 волів. У Меджибіжському районі чоловік, жінці якого був винесений вирок про виселення, вбив одного із сторожів амбарного складу, а іншого поранив. У Славутському районі після засідання виконкому сільської ради вбили голову сільради, а в с. Вовківці під час засідання правління колгоспу пострілом у вікно вбили голову колгоспу Михалкова [4, арк.9].

Оцінюючи суспільно-політичні відносини на селі, які склалися в ході проведення колгоспних зборів, з винесення вироків особам, котрі не бажали працювати в сільськогосподарському виробництві, ЦК Компартії України за вказівкою М. Хрущова вніс пропозицію про продовження строків виконання Указу Президії Верховної Ради СРСР від 21 лютого 1948 року. Зокрема Хмельницькій області було продовжено термін його виконання до завершення збирання хліба [4, арк.2].

М. Хрущов 7 квітня направив лист Й. Сталіну, в якому вихваляв позитивний вплив указу на зміцнення трудової дисципліни і пропонував розповсюдити його дію на інші республіки Союзу. Аргументуючи свої пропозиції, він писав: «Повсюдне застосування указу прискорить зміцнення трудової дисципліни, що забезпечить своєчасне виконання всіх сільськогосподарських робіт, отримання високих врожаїв, продуктивності в тваринництві».

Й. Сталін схвалив хрущовську пропозицію. Якщо дія Указу від 21 лютого 1948 року розповсюджувалась лише на 16 областей України, то з 2 червня того ж року, відповідно до нового Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про виселення у віддалені райони осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя», хрущовський почин охопив і інші території СРСР, за винятком західних областей України, Білорусії та республік Прибалтики [13].

З архівних документів стали відомі випадки шельмування небажаних з метою розправи. Уповноважений Ярмолинецького райкому партії Кам'янець-Подільської області І.І. Киселевський,

голова сільської ради с. Буйволівці С.В. Рябий, голова колгоспу В.М. Сімчук, секретар сільської ради М.Д. Фурін домоглись винесення суспільного вироку про виселення колгоспників К.І. Дурняка та К.Г. Розгона шляхом фабрикування на них характеристик, в яких свідомо, зводячи наклеп, відмічали, що К.І. Дурняк і К.Г. Розгон ніде не працювали, вели паразитичний спосіб життя, а в період окупації перебували на службі в поліції [6, арк.64].

При перевірці скарги представник прокуратури виявив, що насправді колгоспники були учасниками війни, перебували в Червоній армії, а після демобілізації працювали в колгоспі і нічим себе не скомпрометували. Звинувачення їх було сфальсифіковане головою колгоспу В.М. Сімчуком, який був підданий серйозній та справедливій критиці на звітно-виборних зборах колгоспу з боку К.І. Дурняка.

Обвиконком відмінив вироки про виселення К.І. Дурняка та К.Г. Розгона як безпідставні. За несерйозний підхід до затвердження вироків голові Ярмолинецького райвиконкому Остроушко оголошено сувору догану з попередженням. Голова колгоспу В.М. Сімчук та уповноважений райкому партії І.І. Кіселевський за порушення Указу Президії Верховної Ради СРСР засуджені народним судом – Кіселевський до одного року, а Сімчук до трьох років умовно [5, арк.45-47].

Ми розглянули декілька прикладів зневажливого ставлення до сільського населення, які були в роботі партійних організацій Кам'янець-Подільської області. Ці факти появилися внаслідок несерйозного ставлення окремих керівників при підготовці та проведенні загальноколгоспних зборів, які вважали себе такими, що лише вони мають право вершити людські долі, завжди вважали свої вчинки абсолютно бездоганними та зневажливо ставились до сільських трудівників.

Більше всього помилок та прорахунків було допущено при організації загальноколгоспних зборів з виселення осіб, які ухилились від трудової діяльності, в сільськогосподарських колективах Деражнянського району. Тут із 81 вироку про виселення 35 було відмінено.

Матеріали проведених зборів засвідчують, що перший секретар райкому КП(б)У Крохмальов та другий секретар – Васильєв, не намагалися впливати на винесення справедливих вироків. На зборах, які проводив Крохмальов, було відмінено 13 вироків, а у Васильєва відмінено 10 вироків [7, арк.87, 92].

4 червня 1948 року бюро обкому КП(б)У прийняло постанову – зняти з посади першого секретаря райкому КП(б)У Крохмальова, другому секретарю Васильєву оголосити сувору догану [6, арк.63].

Необхідно зазначити, що в інших районах було також чимало випадків скасування громадських вироків, прийнятих на загальноколгоспних зборах. У Полонському районі з 90 вироків про виселення було відмінено 20, у тому числі 17 – райвиконкомом. Велика кількість вироків про виселення була відмінена у Білогірському, Летичівському, Меджибізькому, Волочеському та Ярмолинецькому районах [6, арк.62].



Означені факти мали місце через те, що районні керівники партійних та радянських органів глибоко не вивчали стан справ у колгоспах і зайняли пасивну примиренську позицію за обставин, коли керівники господарств на свій розсуд вносили пропозиції про винесення громадських вироків без будь-яких на те вагомих причин.

Станом на 1 січня 1949 року в області було прийнято 2 952 суспільних вироків з виселення сільських мешканців за межі Української РСР. Всього по країні було вислано за 1948 рік понад 27 тис. осіб [11], виселенці з Хмельниччини склали 11%.

Укази від 21 лютого та 2 червня 1948 року сприяли партійно-державним владним структурам провести залякування селян, застосовуючи при цьому грабіжницьку політику на селі, з допомогою репресій проводити викачування всієї сільськогосподарської продукції, яка вироблялася колгоспами та радгоспами. Одночасно проводилось посилене податкове обкладання господарств, яке призвело до подвійного збільшення в 1952 році грошових та натуральних відрахувань на користь держави порівняно з 1946 роком. За цих обставин селянство відчуло чергове економічне розорення. Репресії та непосильні податки не вирішили проблем, а сільськогосподарське виробництво вимагало матеріальної підтримки та уваги з боку держави.

#### Список використаних джерел:

1. Центральний державний архів громадських організацій України, ф. 1, оп. 23, спр. 5176, 36 арк.
2. Державний архів Хмельницької області (далі – Держархів Хмельницької області). – ф. П. 338, оп. 6, спр. 92.
3. Держархів Хмельницької області. – ф. П. 487, оп. 4, спр. 786, 120 арк.
4. Там само. – ф. П. 487, оп. 4, спр. 787, 49 арк.
5. Там само. – ф. П. 487, оп. 4, спр. 807, 47 арк.
6. Там само. – ф. П. 487, оп. 4, спр. 808, 64 арк.
7. Там само. – ф. П. 487, оп. 4, спр. 819, 92 арк.
8. ЦК ВКП(б) и Совет Министров СССР. 1945-1953 / [сост.: О. Хлевнюк, Й. Горлицкий, Л. Кошелева, А. Минюк, М. Прозуменчиков, Л. Роговая, С. Сомонова. – М.: РОССПЭН, 2002. – 651 с.
9. Баран В.К. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / В.К. Баран, В.М. Даниленко. – К.: Альтернатива, 1999. – 304 с.
10. Вронська Т.В. 21 лютого 1948 р. в історії сталінського терору / Т.В. Вронська // Укр. іст. журн. – 2011. – № 1. – С. 107-122.
11. Внушить полезный страх // Коммерсантъ Власть. – 2011. – 16, 25 апреля.
12. Литвин В.М. Історія України / В.М. Литвин. – К.: Наук. думка, 2008. – 814 с.
13. <http://www.memorial.krsk.ru/DOKUMENT/USSR/480602.htm>.

*In the article activity of party organizations, public and labour collectives of collective farms authorities, is probed in introduction of deportacynikh measures on collective farmers, which did not accept active voice in-process public economies. Practice of application of public sentences to the peasants, which did not wish to be attached to public labour, is watched.*

**Key words:** *deportation, public sentences, parasitic and anti-social elements, general collections of collective farmers, of a collective farm asset.*

Отримано: 13.03.2012